

บทสรุปของการศึกษา

สมมติฐาน อันเปรียบเสมือนหัวใจของการศึกษาคั้งนี้ มีอยู่ว่า

"การดำเนินงานทางการเมืองของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน มีอิทธิพลและอำนาจต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ในระดับการชะลอ การตัดสินใจสร้างเขื่อนน้ำโจน เพราะกลุ่มคัดค้านมีข้อมูลที่รอบด้านกว่า ผู้สนับสนุนและมีการใช้สื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ในการชี้ให้เห็นถึง ผลประโยชน์สาธารณะที่ชัดเจนกว่าฝ่ายสนับสนุน"

ดังที่ได้นำเสนอไปในบทข้างต้นนั้น เป็นการสรุปวิเคราะห์และอภิปรายถึงอิทธิพล และอำนาจของ กลุ่มคัดค้าน บทบาทของระบบเหตุผลและข้อมูลทางวิชาการในฐานะ ทรัพยากรทางการเมือง และ "ทักษะหรือความสามารถ" ในการใช้หนังสือพิมพ์เพื่อสื่อ ผ่านข้อมูลข่าวสารของทั้งสองฝ่ายไปยังมหาชนหรือบุคคลกลุ่มที่สาม ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ การรวบรวม ประมวลข้อมูล และกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ความพยายามใน อันที่จะทำความเข้าใจการเมืองเรื่องเขื่อนน้ำโจน ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานทางการเมือง ของกลุ่มคัดค้าน การตอบโต้ของฝ่ายสนับสนุน ตลอดจนกระบวนการตัดสินใจก็ดี เป็นเพียง ภาพหนึ่งจากมุมมองของบุคคลภายนอกเท่านั้น ซึ่งจำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของกระบวนการตัดสินใจ ดังนั้นในส่วนต้นของบทนี้ ผู้วิจัยใคร่ นำเสนอข้อมูลตลอดจนความเห็นของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการ การตัดสินใจ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบข้ออภิปรายในบทต่าง ๆ ที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ การหาข้อสรุปสำหรับการพิสูจน์สมมติฐานในท้ายที่สุด

จากข้ออภิปรายถึงการดำเนินงานคัดค้านของกลุ่มคัดค้าน การตอบโต้ของฝ่าย สนับสนุน สถานการณ์ทั่วไปทางการเมืองอันน่าจะมีนัยสำคัญต่อการตัดสินใจ และกระบวนการ การตัดสินใจโครงการเขื่อนน้ำโจน สะท้อนให้เห็นว่าพฤติกรรมกรรมการตัดสินใจของรัฐบาล ใน ลักษณะที่ชะลอการตัดสินใจนั้นได้เกิดขึ้นจริง โดยที่โครงการเขื่อนน้ำโจนตามแผนงานการ

การก่อสร้างนั้น กำหนดไว้ในเบื้องต้นว่า ภายหลังจากที่รัฐบาลอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้าง ได้การก่อสร้างเขื่อนและโรงไฟฟ้า จะเริ่มต้นประมาณต้นปี 2526 และโครงการฯ แล้วเสร็จ ประมาณปี 2532 หากแต่การพิจารณาเพื่ออนุมัติโครงการเขื่อนน้ำโจน ทั้งในวันที่ 4 ตุลาคม 2525 และวันที่ 11 เมษายน 2526 รัฐบาลก็ไม่ได้มีการชี้ขาดออกมาว่าอนุมัติ/ไม่อนุมัติ เขื่อนน้ำโจนจึงเป็นที่น่าสนใจว่าการดำเนินงานศึกษาค้นคว้าของกลุ่มศึกษาค้นคว้านั้นมีนัยสำคัญต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือไม่มากนักเพียงใด

นายเกษม สุวรรณกุล นักรัฐประศาสนศาสตร์ อดีตรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย และเป็นผู้หนึ่งในคณะทำงานชุดพิเศษ ซึ่งมีนายสมหมาย สุนทระกุล เป็นประธานได้กล่าวว่า การไม่ตัดสินใจในครั้งนี้น่าจะมีเหตุผลจากทางการเมืองและลักษณะส่วนตัวของนายกรัฐมนตรื

"อะไรมันจะเป็นการเมือง มันคงขึ้นกับว่า มันจะกระทบกระเทือน รัฐบาลมากน้อยแค่ไหน ฐานะของรัฐบาล เพราะฉะนั้นรัฐบาล โดยเฉพาะท่านนายกรัฐมนตรีก็ไม่ต้องการให้อะไรมารบกวนฐานะของ รัฐบาล อย่างน้อยพวก environmentalists อาจจะทำให้สร้าง ความยุ่งยากได้ นอกจากนั้นก็ไม่มีอะไร"

"นายกฯ ไม่อยากจะทำ issue ทางการเมืองมากกว่า ซึ่ง ท่านก็มักจะหลีกเลี่ยง อันนี้เป็นพฤติกรรมในการบริหาร เป็นธรรมดา เหลือเกินว่า bureaucrats นี้ เขาเป็นผู้เสนอข้อมูล ยิ่งสูงขึ้นไป ไม่เฉพาะรัฐมนตรี ระดับอธิบดี ปลัดกระทรวง ไปถึงคณะรัฐมนตรี นายกฯ เรื่องของการเมืองจะยิ่งมากขึ้น เรื่องของความจริง facts and figures จะน้อยลงไปตามลำดับ เรื่องของการเมืองจะเป็น factor สูง อันนี้มันเป็นเรื่องของการเมือง การปกครอง"

"ทีนี้จะมีการใช้การเมืองมากน้อยแค่ไหน มันก็ขึ้นอยู่กับหลาย factor สถานการณ์ ความสำคัญ ความเป็นความตายของ บ้านเมือง อีกอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับตอนไหน อย่างสถานการณ์ตอน หลัง 14 ตุลาคมนี้ การเมืองจะยิ่งสูงมากกว่าอะไรเพื่อน แต่พอ ตอนหลัง ๆ นอกจากสถานการณ์การเมือง มันยังขึ้นกับ personality ของนายกฯ ด้วย จะเห็นว่าคุณเกรียงศักดิ์ กับ คุณเปรม ไม่เหมือนกันในเรื่องการตัดสินใจ คุณเกรียงศักดิ์ แม้กระทั่งในประเด็น เรื่องกลุ่มพลังจะมีอำนาจมากกว่าสมัยคุณเปรม

แต่ความเดือดดาลของคุณเกรียงศักดิ์ ทำให้การตัดสินใจด้วยหลักการ และเหตุผลมีมากกว่า แต่ไม่ใช่ว่าไม่มีชะเลย ในเรื่อง issue ทางการเมือง แต่รู้สึกว่าคุณเกรียงศักดิ์ตัดสินใจได้มากกว่า ไม่ค่อยชะลอ แต่คุณเปรมเป็นลักษณะเฉพาะตัว ที่ไม่ยอมให้มี issue คือ ถ้าไม่มีเสียได้ก็ดี"

"ในเรื่อง issue ทางการเมืองนั้น ก็ไม่ได้คิดว่ามีอะไร มากนอกจากว่า การศึกษาค้น การอะไรต่ออะไรของพวกนี้ เขา อาจจะดึงนิสิตนักศึกษาเข้าไปเป็นพวก.....ก็เป็นธรรมดา....แต่ ใจผมจริง ๆ เห็นว่าชนไม่รุนแรง มันไม่ได้ violent อะไร"¹

ในประเด็นปัญหาทางการเมือง อันเนื่องมาจากการศึกษาค้นของกลุ่มศึกษาค้น การสร้างเขื่อนน้ำโจนนั้น จากบันทึกความเห็นของคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ซึ่งเสนอ ต่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2525 กล่าวไว้ ในประเด็นที่ 7 ว่า

"7. ประเด็นสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือ กระแสศึกษาค้นเรื่อง เขื่อนน้ำโจนโดยกว้างขวางนี้ได้กลายเป็นประเด็นการเมืองที่ อ่อนไหวมากในแนวกว้าง กระแสศึกษาค้นแพร่สะพัดในหมู่ผู้มีความรู้ และความปรารถนาดีต่อบ้านเมืองมากขึ้นทุกที คนเหล่านี้มิได้มีผล ประโยชน์เบื้องหน้า เบื้องหลัง มีแต่ความสำนึกและห่วงใยบ้านเมือง จึงควรที่จะระมัดระวังในแนวลึก ได้มีการกล่าวอ้างอย่างไม่ เปิดเผย เป็นนัยว่าการสร้างเขื่อนน้ำโจน เป็นโครงการตามพระราช ประสงค์ การกล่าวอ้างเช่นนั้น จะเป็นชนวนชักจูงให้ความขัดแย้งนี้ กระทบกระเทือนถึงสถาบันอันเป็นที่เคารพสักการะโดยไม่สมควร ดูเสมือนหนึ่งจะผลักดันให้องค์พระประมุขอยู่ฝ่ายข้างที่มุ่งหวังจะให้ รัฐบาลตัดสินใจสร้างเขื่อน ซึ่งโดยเนื้อแท้อาจจะไม่เคยมีผู้ใดกราบ บังคมทูลให้ทรงทราบถึงข้อดีข้อเสียโดยละเอียดถี่ถ้วน"²

¹สัมภาษณ์ดร.เกษม สุวรรณกุล, อดีตรัฐมนตรีทบวงมหาวิทยาลัย, 16 กันยายน 2530.

²คณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี "หนังสือราชการภายในไม่ระบุเลขที่," 27 กรกฎาคม 2525.

ทางด้านนายณรงค์ วงศ์วรรณ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ เมื่อปี 2525 และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปี 2526 ได้
ให้ความเห็นเอาไว้เกี่ยวกับกระแสการคัดค้านของประชาชนในเรื่อง เชื้อนน้ำโจนและ เหตุผล
ที่รัฐบาลยังไม่ตัดสินใจ ดังที่ผู้วิจัยจะขอยกบางส่วนของการสัมภาษณ์มานำเสนอ ดังนี้

- ถาม คิดว่าทำไม คณะรัฐมนตรี หรือนายกรัฐมนตรี จึง
ไม่ตัดสินใจว่าควรสร้างหรือไม่ควรสร้าง
- นายณรงค์ เพราะความเห็นไม่เป็นเอกฉันท์
- ถาม อย่างนี้จะถือว่าเป็นพฤติกรรมส่วนตัวของท่านนายกฯ
หรือเปล่า
- นายณรงค์ อันนี้ก็ไม่ใช่ เป็น, ท่านอาจจะตัดสินใจ ท่านอาจจะ
เอาด้านใดด้านหนึ่ง แต่ท่านก็มีความรอบคอบ
พอควร ลองให้ศึกษากันอีกครั้ง เรื่องความเห็น
ไม่เป็นเอกฉันท์ที่ท่านมักจะให้ไปศึกษา หากเรื่อง
ใด เป็นเรื่องไม่ใหญ่โตนัก ท่านก็อาจตัดสินใจเลย
- ถาม เรื่องนี้มัน เป็น เพราะมีกระแสคัดค้านกว้างด้วยใช่ไหม
- นายณรงค์ เพราะมันมีภาค เอกชนที่เขาไม่เห็นด้วยอยู่เสมอ
เขาต่อต้านเต็มที่ มันก็จะ เป็นคลื่นลมที่แรงทีเดียว
หากขึ้นไปในขณะนั้นใน กรม. ก็มีรัฐมนตรีที่ไม่เห็นด้วย
แต่เสียงก็ไม่หนักแน่นอะไร
- ถาม ตอนนั้นดูจากอะไรว่าการคัดค้านมันใหญ่ มันกว้าง กรม.
วิเคราะห์กันอย่างไร
- นายณรงค์ คือ ในขณะนั้นนำไปเข้า กรม. พกการไฟฟ้าฯ นำเข้า กรม.
ประชาชนที่รู้เรื่องก็เริ่มเคลื่อนไหวตั้งแต่่นั้นมาเลย ซึ่ง
เป็นทั้งคน เมืองกาญจน์และคนอื่น ๆ ที่ยังรักธรรมชาติอยู่
เขามองว่ามันควรได้ประโยชน์มากกว่านี้ หากจะสร้าง
เขื่อน นักศึกษาก็คัดค้านด้วย นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ก็มี
การประโคมข่าวมาก"³

³สัมภาษณ์นายณรงค์ วงศ์วรรณ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์,
17 กันยายน 2530. (ข้อความที่ขีดเส้นใต้เน้นโดยผู้วิจัย)

ในส่วนของอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ (2525) ให้ความเห็นว่า

"การตัดสินใจถึงที่สุดแล้ว ขึ้นอยู่กับว่านายกรัฐมนตรี จะเอา
อย่างไรมากกว่า ถ้าให้ผมอ่านดู ผมคิดว่าท่านคงไม่ยากเผชิญ
หน้ากับกลุ่มศักค้ำนมากกว่า อีกอย่างในตอนนั้นสถานการณ์การเมือง
อื่น ๆ มันก็ดูไม่ค่อยจะน่าเอาใจซัก ท่านคงไม่ยากสร้างปัญหา
ใหม่ขึ้นมา"⁴

ทางด้าน ดร.วาทัญญ ฒ ถกลาง อดีตประธานที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี มีความเห็นว่า

"การที่ท่านไม่ให้สร้าง ก็คงเป็นเพราะธรรมชาติของท่าน คือ
นิ่ง ๆ ธรรมชาติของนายภา คือ ไม่ต้องการทำอะไรให้ผิดพลาด
ไม่แน่ใจจะไม่สั่งการโดยเฉพาะในเรื่องที่มีผลกระทบต่อการใช้
ทรัพยากร เท่าที่สังเกตดู นายภา นั้นเรื่องใดที่ยังไม่ชัดเจนจะ
ยังไม่พูด อะไรที่ยังไม่แน่ใจ ยังไม่เป็นที่ยอมรับด้วยกันทุกฝ่าย
แล้ว ควรให้ทุกฝ่ายยอมรับให้ตรงกันให้ได้ นี่คือ วิธีการของ
ท่านนายภา"⁵

และ ดร.วาทัญญ ได้สรุปวิธีการตัดสินใจของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายก
รัฐมนตรีว่า จะสะท้อนลักษณะต่อไปนี้คือ

1. ไม่ใช้การตัดสินใจแบบเผด็จการตามอำเภอใจ
2. ไม่ใช้วิธีการ compromise เพราะหากประนีประนอม
แล้ว ทั้งสองฝ่ายก็จะไม่ได้อย่างที่ตนต้องการอย่างเต็มที่
3. จะให้สองฝ่าย ได้ใช้การตกลงกันได้ โดยพอใจที่สุดทุกฝ่าย
กับสิ่งที่ได้ช่วยกันคิด (integration at higher level).⁶

⁴สัมภาษณ์ผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม, อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ (2525),
4 ตุลาคม 2525. (ข้อความที่ขีดเส้นใต้ เน้นโดยผู้วิจัย)

⁵สัมภาษณ์ ดร.วาทัญญ ฒ ถกลาง, อดีตประธานคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี, 17
กันยายน 2530.

⁶เรื่องเดียวกัน.

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของโครงการเขื่อนน้ำโจน ได้มีความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งได้เสนอต่อคณะทำงานชุดนายสมหมาย สุนทรกุล ซึ่งมีค่าควรแก่การสนใจในแง่ที่ว่า เป็นความเห็นของหน่วยงานกลาง ต่อปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันจะเกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อนน้ำโจน โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการต่อผู้บริหารระดับหัวหน้ากอง ในสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งเปิดเผยว่า

"ทางสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ตั้งอนุกรรมการขึ้นมาศึกษาเรื่องนี้ทั้งหมด 3 ชุดคือ อนุกรรมการเรื่องการใช้ที่ดินและทรัพยากร อนุกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรม และอนุกรรมการเรื่องการใช้น้ำ ความเห็นที่เราส่งไป เราไม่ได้ชี้ชัดลงไป เราส่งความเห็นของอนุกรรมการชุดย่อย เฉพาะเรื่องขึ้นไปประกอบให้ตัดสินใจเอง มันทำให้เกิดผลรวมที่ไม่ clear cut ทางด้านเลขาธิการฯ สมัยนั้น ก็เห็นว่ามันยังไม่ชัดเจน ตอนต้น ๆ นี้เราไม่สรุปว่าควรสร้างไม่สร้าง เราเพียงเห็นสอดคล้องเฉย ๆ ว่ามันได้ผลทางเศรษฐกิจตามที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเอาไว้ แต่ตอนท้าย เราสรุปว่าควรชะลอไว้ก่อน เราเสนอไปว่า (อ่านจากเอกสาร)... เนื่องจากขณะนี้ยังมีปัจจัยต่าง ๆ อีกหลายปัจจัยที่ยังไม่มีการเสนอในรายละเอียด และไม่สามารถประมวลค่าเป็นตัวเงินได้ ดังนั้นในขณะนี้ จึงยังไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะให้คำตอบประกอบการตัดสินใจพิจารณาได้ จึงน่าจะชะลอการตัดสินใจไว้ก่อนว่าควรสร้าง/ไม่ควรสร้าง ทั้งนี้ เนื่องจากมีตัวแปรหลายตัวที่น่าจะศึกษาเพิ่มเติม ประกอบกับข้อมูล feasibility study ที่เสนอ ครม. ไปนั้น ยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ

หมายเหตุ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีหน้าที่รับผิดชอบในด้าน การศึกษาวิเคราะห์ สภาวะและคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ในการวางแผนและกำหนดแนวทาง ในการวางแผน และทางในการส่งเสริมอนุรักษ์ และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของชาติ นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ในการสอดส่องดูแล ให้คำแนะนำแก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และ ภาคเอกชนโดยทั่วไปให้ดำเนินการ อันเป็นไปเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพและมาตรฐาน ของสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเอาไว้, จากสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, สิ่งแวดล้อมฉบับครบรอบ 12 ปี (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, 2530), หน้า 15.

"และข้อมูลที่เสนอยังไม่ตรงกับข้อเท็จจริง ดังนั้นในขณะนี้น่าจะเสนอให้ กรม.จัดสรรงบประมาณศึกษาข้อมูลทางด้าน ที่ยังไม่อาจชี้ชัดได้ รวมทั้งการพิจารณาแนวทางป้องกันอนุรักษ์สัตว์ป่าด้วย และหากจะมีการพิจารณาเขื่อนน้ำใจนั้นก็ควรจะพิจารณาสร้างเขื่อนทึบด้วย"⁷

ในประเด็นเรื่องข้อมูลของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตที่ยังไม่ตรงกับข้อเท็จจริงนั้น ได้ถูกยื่นขึ้นอีกครั้งโดย ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ ประธานอนุกรรมการการใช้ดินและทรัพยากรของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งได้ให้ความเห็นว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตนำข้อมูลมาเสนอโครงการเพื่อให้รัฐบาลตัดสินใจในลักษณะที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงที่ผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นได้เคยศึกษาไว้ ประเด็นดังกล่าว ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ ตอบคำถามขณะอภิปรายในการประชุมเรื่อง "ประเทศไทยในปี 2000" ของสมาคมไทย - อเมริกา ครั้งที่ 8 เมื่อปี 2526 ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิต เสนอโครงการขอสร้างเขื่อนน้ำใจโดยยึดถือการศึกษาความเป็นไปได้ของผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่นที่จัดทำมาโดย JICA ผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นรายงานวัตถุประสงค์ของเขื่อนว่า "เป็นเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าโดยใช้พลังน้ำแต่เพียงอย่างเดียว" แต่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตและสภาพัฒน์เสนอต่อคณะรัฐมนตรีว่า เป็นเขื่อนเอนกประสงค์ กล่าวคือ เพื่อใช้ในการชลประทานและจะผันน้ำมาจากลุ่มน้ำแควใหญ่สู่เจ้าพระยา เพื่อใช้ในการประปานครหลวง อันเป็นการกล่าวที่ผิดพาดข้อเท็จจริงดังนี้ คือ ไม่ได้มีการศึกษาเพื่อการนี้ ไม่ได้มีการวางแผน การลงทุนเพื่อจะผันน้ำเข้ามาใช้สำหรับการประปานครหลวง หรือหากจะผันน้ำเข้ามาแล้ว ในแง่เศรษฐกิจจะทำได้ เพราะต้องลงทุนขุดคลองส่งน้ำ ซึ่งจะทำให้ราคาสูงขึ้นอย่างมหาศาล อีกทั้งน้ำที่มีอยู่แล้วจะไม่เพียงพอในการนำมาใช้ เพราะการออกแบบเขื่อนนั้นเพื่อสำหรับการผลิตกระแสไฟฟ้าเพียงอย่างเดียว"⁸

⁷สัมภาษณ์ผู้บริหารระดับหัวหน้ากอง ในสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 13 กันยายน 2530.

⁸มติชน (22 มิถุนายน 2527) : 5.

ซึ่งความเห็นของ ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ นี้ นับว่าเป็นการชี้ข้อผิดพลาด
ในเรื่องการใช้ข้อมูลของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต อย่างตรงไปตรงมาที่สุด ของเจ้าหน้าที่
หน่วยงานกลางแห่งรัฐทางด้านสิ่งแวดล้อม

จากข้อมูลของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ดงนำเสนอ
ข้างต้น อาจสรุปได้ว่า มีปัจจัยที่น่าสนใจอยู่ 3 ประการด้วยกันซึ่งน่าจะส่งผลต่อการ
ตัดสินใจของรัฐบาลในกรณีเขื่อนน้ำโจน คือ

1. สถานการณ์ทางการเมือง ซึ่งอิทธิพลและอำนาจของกลุ่มคัดค้าน เป็นส่วน
ผสมหนึ่งของสถานการณ์ทางการเมือง
2. วิธีการทำงานหรือวิธีการจัดการกับปัญหา
3. ความไม่ชัดเจนและ/หรือความไม่เพียงพอของข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ

อย่างไรก็ตาม กล่าวในทางทฤษฎีแล้ว สภาพแวดล้อมอันจะเป็นตัวกำหนดหรือ
แรงผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบาย เป็นอย่างไรโดยหนึ่งนั้นย่อมมีมากกว่า 3 ประการ
ดังกล่าวข้างต้น หากแต่ผู้วิจัยได้พยายามคัดเลือกปัจจัยอันน่าจะมีความสำคัญมากที่สุดมาทำการ
อธิบาย ส่วนการชี้ว่าปัจจัยใดจะมีความสำคัญที่สุดในห้วงเวลาใด เพราะเหตุใด ผู้วิจัย
จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป และปัจจัยประการหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อการตัดสินใจในกรณีเขื่อน
น้ำโจนด้วย คือ ภาวะหนี้สินต่างประเทศของรัฐบาลไทย (ซึ่งส่วนหนึ่งแล้วการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ
คือผู้ก่อหนี้รายใหญ่ของประเทศถึง 1 ใน 4 ของหนี้สินต่างประเทศ)⁹ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูล
ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดร.เกษม สุวรรณกุล นายณรงค์ วงศ์วรรณ และ ดร.วาทัญญู ณ ถลาง
ซึ่งให้ความเห็นใกล้เคียงกันว่าปัจจัยเรื่องแหล่งเงินทุน มิได้เป็นปัจจัยที่ส่งผลมากนักต่อรัฐบาล

⁹โปรดดูรายละเอียดใน อภิชาติ พันธเสน บรรณาธิการ, วิกฤติการณ์นี้
ต่างประเทศของรัฐบาลไทย (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
2530)

ในการตัดสินใจกรณีการสร้าง เขื่อนน้ำโจน

ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจเพิ่มเติม เกี่ยวกับปัจจัยอันน่าจะมีบทบาทมากที่สุดต่อการตัดสินใจของรัฐบาลในกรณีเขื่อนน้ำโจนทั้ง 3 ประการไว้ดังนี้คือ

กล่าวสำหรับสถานการณ์ทางการเมืองนั้น เป็นสภาวะอันรายรอบและปรากฏอยู่จริง โดยเฉพาะในทวิงปี 2525 ที่ต่อเนื่องถึงต้นปี 2526 ประเด็นปัญหายุ่งยากทางการเมืองทั้งในรัฐสภา คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง และเหตุการณ์ภายนอกสภา มีลักษณะที่รัฐบาลน่าจะตระหนักว่าอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาล ในส่วนของการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนนั่น ซึ่งใช้รูปแบบวิธีการคัดค้านอย่างค่อเนื่อง ทั้งในด้านการแสวงหาข้อมูล หรือเหตุผลมาตอบโต้ฝ่ายสนับสนุนโครงการ ยุทธวิธีการต่อสู้อื่น ๆ และการใช้หนังสือพิมพ์* ในการชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์สาธารณะที่ชัดเจนกว่า กล่าวได้ว่าเป็นกรณีปัญหาทางการเมืองที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ทั่วไปทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในด้านความพยายามในการแสดงบทบาททางการเมืองของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ซึ่งมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่ามุ่งหวังผลในการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ นับเป็นประเด็นปัญหายุ่งยากทางการเมืองที่รัฐบาลพลเอก เปรมต้องระมัดระวังกระแสการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า อาจเป็นชนวนปัญหาหนึ่งที่ขบวนการเข็ดขุพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก สามารถนำมาเป็นเงื่อนไขให้มีการลุกขึ้นประท้วงของนิสิต นักศึกษา และกลุ่มคัดค้านอื่น ๆ

* ในประเด็นเรื่องการใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมืออันสุจริต กัญหวัณชิช กล่าว
ว่าหนังสือพิมพ์เป็น เครื่องมือของสังคมอยู่แล้วในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล ส่วนสมหมาย
ปาริจฉัตต์ เห็นว่า เป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่เอื้อประโยชน์กันของทั้งสองฝ่าย คือหนังสือพิมพ์
ได้ข่าว ส่วนกลุ่มคัดค้านได้ประโยชน์ในแง่ที่กิจกรรมการคัดค้านตลอดจน เหตุผลการคัดค้าน
ได้ถูกนำไปถ่ายทอดสู่มหาชน

และอาจขยายผลถึงการโค่นล้มพลเอก เปรมจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้* ดังนั้นกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การคัดค้านอันเป็นอิทธิพลและอำนาจของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนเป็นส่วนผสมหนึ่งของสถานการณ์ทั่วไปทางการเมืองในขณะนั้น

ประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองซึ่งผู้วิจัยใคร่ตั้งข้อสังเกตไว้คือ การที่กลุ่มคัดค้านสามารถดำเนินการทางการเมืองของกลุ่มไปได้นั้น ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากบรรยากาศทางการเมืองที่เอื้ออำนวยด้วยเช่นกัน กล่าวคือ นับแต่รัฐบาลวงจำกัดของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมการเมืองไทยอย่างสูง ถูกโค่นล้มไปโดยคณะทหารภายใต้การนำของพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เมื่อ 20 ตุลาคม 2520 จากนั้นพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ก็ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีกลุ่มทหารยังเดีร์ก เป็นผู้ให้การสนับสนุน สภาพการเมืองหลังจากนั้น ได้ก้าวสู่ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ** ภายใต้โครงสร้างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2522

ลักษณะของระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบนั้น ก็คือมีส่วนที่เป็นประชาธิปไตยอยู่ครึ่งใบ กับส่วนที่จะเป็นประชาธิปไตยในอนาคตหรือไม่เป็นประชาธิปไตยอีกครั้งใบ¹⁰

* พึงสังเกตุว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งมีการโค่นล้มรัฐบาลถนอม ประภาส มีชนวนเริ่มต้นจากการประท้วงของนักศึกษาต่อกรณีที่ทหารบางกลุ่มที่ใกล้ชิดกับรัฐบาลชุดนั้น เข้าไปล่าสัตว์ในทุ่งใหญ่นเรศวร.

** ประชาธิปไตยครึ่งใบเป็นคำกล่าวของ พ.อ.ประจักษ์ สว่างจิตร หนึ่งในคณะทหารยังเดีร์ก รายละเอียดโปรดดูชวยอนันต์ สมุทวณิช, "การแทรกแซงทางการเมืองและบทบาททหารในทศวรรษหน้า," เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสัมมนาการเมืองไทย แผนกวิชาการปกครอง ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523. (อ้างสำเนา)

¹⁰ รายละเอียดโปรดดูชาญวุฒิ วัชรทนต์. "ประชาธิปไตยแบบไทย : บทศึกษาผลการนำแนวคิดและกลไกระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองไทย," (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527)

ในช่วงปี 2522 - 2525 นั้นลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยโดยครึ่งใบ สะท้อนให้เห็นได้จากการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สิทธิและเสรีภาพมีพอสมควรรายเท่าที่การใช้สิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพของรัฐบาล โดยเงื่อนไขนี้จึงทำให้กลุ่มพลังต่าง ๆ สามารถเคลื่อนไหวเพื่อมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งรวมทั้งกลุ่มที่เคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจนด้วย

และส่วนที่เป็นประชาธิปไตยอีกครั้งใบได้พัฒนามากขึ้นภายหลังปี 2526¹¹ ซึ่งบทบาทเฉพาะกาลที่จำกัดอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรได้หมดอายุลง การเติบโตขึ้นของกลุ่มพลังต่าง ๆ ทั้งกรรมกร นิสิตนักศึกษา นักวิชาการ ตลอดจนนักการเมือง ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อให้ได้มาซึ่งกลไกทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยมากขึ้น อีกทั้งรัฐบาลเองก็ได้มีการประกาศนโยบาย 66/2523 และ 65/2525 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความปรองดองทางการเมือง มีการออกมามอบตัวของผู้ที่เข้าร่วมปฏิบัติงานกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ เสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองเปิดกว้างมากขึ้น สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้การเคลื่อนไหวตลอดจนการจัดกิจกรรมทางการเมืองเป็นไปโดยอิสระมากยิ่งขึ้น ซึ่งก็นับว่าเป็นการเอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจนด้วยเช่นกัน

ทางด้านวิธีการทำงานของนายกรัฐมนตรีนั้น ทั้งนายสมหมาย ฮุนตระกูล¹² และ ดร.เกษม สุวรรณกุล ต่างกล่าวไว้อย่างที่สามารถเข้าใจได้ว่า "การตัดสินใจเป็นเรื่องของนายกรัฐมนตรีน"¹³

¹¹ เรื่องเดียวกัน

¹² ไทยรัฐ (19 มิถุนายน 2526) : 16.

¹³ สัมภาษณ์ ดร.เกษม สุวรรณกุล, เรื่องเดียวกัน.

คณะทำงาน เป็นเพียงผู้เสนอความเห็นเท่านั้น ฉะนั้นในกรณีนี้วิธีการของนายกรัฐมนตรี จึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะกรณีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์นั้น ดร.เกษม สุวรรณกุล ได้ ยืนยันไว้ว่าการตัดสินใจมักจะมีผลเสียจากการตัดสินใจในลักษณะที่จะสร้างประเด็นปัญหายุ่งยาก ทางการเมือง (issue) ขึ้นมา ซึ่งอาจจะเป็นการเพิ่มความเข้มข้นของสถานการณ์ทางการเมือง การเมืองขึ้นมาก็ได้

และในด้านของข้อมูลที่ไม่ชัดเจนหรือไม่เพียงพอ นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าในกรณีเช่นนี้ น้ำใจในแง่หนึ่งแล้ว เป็นความสามารถของกลุ่มศักดิ์ค้ำในการแสวงหาข้อมูลตลอดจนระบบเหตุผล เพื่อชี้ว่าข้อมูลสำหรับการตัดสินใจนั้น ยังไม่ชัดเจนและ/หรือเพียงพอต่อการตัดสินใจ

มีปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้ จะส่งผลต่อการตัดสินใจมากน้อยต่างกันดังนี้คือ

ในการตัดสินใจเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2525 นั้น ปัจจัยด้านสถานการณ์ทางการเมือง ประกอบกับวิธีการของนายกรัฐมนตรีที่ไม่ต้องการสร้างประเด็นปัญหาทางการเมืองใหม่ขึ้นมาด้วยเกรงว่ากลุ่มศักดิ์ค้ำจะขยายความขัดแย้งให้มากขึ้น น่าจะส่งบทบาทมากที่สุด ในการตัดสินใจของรัฐบาล โดยที่มีปัจจัยเรื่อง "ข้อมูล" ที่อ้างว่าไม่เพียงพอ กระทั่งต้องตั้งคณะทำงานชุดนายสมหมายขึ้นมาพิจารณาเป็นเพียงทางออกหนึ่งเท่านั้น เพื่อชะลอการตัดสินใจซึ่งขาดออกไปกระทั่งถึงการตัดสินใจอีกครั้ง ในวันที่ 11 เมษายน 2526 ซึ่งโดยระบบข้อมูลที่คณะทำงานชุดนายสมหมาย สุนทรกุล เสนอเข้าสู่การพิจารณา นั้น มีลักษณะที่โน้มทางการสนับสนุนให้สร้างเงื่อนไขใจ (โปรดดูภาคผนวกที่ 3) หากแต่สถานการณ์ทางการเมืองอันรวมถึงกระแสการคัดค้านของกลุ่มศักดิ์ค้ำยังคงดำรงอยู่ ประกอบกับยังคงเป็นนายกรัฐมนตรีคนเดิมอยู่ การตัดสินใจที่จะชะลอการชี้ขาดว่าควรสร้าง/ไม่ควรสร้างเงื่อนไขใจ จึงเกิดขึ้นอีกครั้ง ในแง่นี้อาจพิจารณาได้ว่าโดย "ข้อมูลของกลุ่มศักดิ์ค้ำ" นั้นอาจจะก่อประโยชน์ต่อการเรียกร้องให้สาธารณชนเห็นด้วยกับกลุ่มศักดิ์ค้ำเท่านั้น หากแต่ไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจโดยตรง

และข้อที่เน้นย้ำความเด่นชัดอีกประการหนึ่งถึงความสำคัญของปัจจัยด้านสถานการณ์ทางการเมือง และวิธีการของนายกรัฐมนตรี นั่นคือ การตัดสินใจเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2529 ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ดำเนินการ

ในขั้นต้นเกี่ยวกับโครงการไฟฟ้าพลังน้ำแควใหญ่ตอนบน เชื่อนน้ำโจน ทั้งนี้ เนื่องจาก กระแสการคัดค้านได้ซบเซาลง แม้จะมีสถานการณ์ทางการเมืองอื่น ๆ แต่การที่กลุ่มคัดค้านหยุดกิจกรรมการคัดค้านอาจจะทำให้รัฐบาลประเมินว่า กลุ่มคัดค้านน่าจะไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป จึงได้ตัดสินใจเห็นชอบในหลักการ แต่ผลสะท้อนในทันทีที่รัฐบาลมีการตัดสินใจดังกล่าวก็คือ กระแสการคัดค้านก็ได้เริ่มก่อตัวขึ้นอีกครั้งภายหลังจากนั้น (ในการตัดสินใจวันที่ 11 มีนาคม 2529 นั้น อาจสะท้อนให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งว่า วิธีการจัดการกับปัญหาของนายกรัฐมนตรีนั่น จะมีลักษณะสัมพันธ์อย่างผกผันกับกระแสการคัดค้านของกลุ่มคัดค้าน นั่นคือ หากกลุ่มคัดค้านมีกิจกรรมคัดค้านที่หนักหน่วง ต่อเนื่องอยู่ การมีท่าทีตัดสินใจที่ชัดเจนจะไม่เกิดขึ้น แต่หากกระแสการคัดค้านซบเซาลง นายกรัฐมนตรี จึงกล้าตัดสินใจให้ความเห็นชอบในหลักการ)

ดังนั้น ข้อเสนอสำหรับการพิสูจน์สมมุติฐานของการวิจัยครั้งนี้ คือ การดำเนินงานทางการเมืองของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน ซึ่งดำเนินการหลายรูปแบบวิธีการ อันรวมถึงการใช้ข้อมูลเป็นทรัพยากรทางการเมือง และการใช้หนังสือพิมพ์ในการชี้ให้ประชาชนเห็นถึงประโยชน์สาธารณะที่ชัดเจน เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนสนับสนุนกลุ่มคัดค้าน ซึ่งเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์การเมืองอื่น ๆ สามารถมีอิทธิพลและอนันนาจต่อการตัดสินใจของรัฐบาลในระดับของการชะลอการตัดสินใจสร้างเขื่อนน้ำโจน

บทสรุปและข้อสังเกตในการศึกษา

ประธาน สุวรรณมงคล ได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มกดดันต่าง ๆ ภายหลังจากโค่นล้มระบอบอำนาจนิยมของกลุ่มจอมพลถนอม, ประกาศเมื่อเดือนตุลาคม 2516 เป็นต้นมาว่า "ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งมาพร้อมกับการเมืองในรูปแบบใหม่นี้ คือ การชุมนุมประท้วง การเรียกร้องสิทธิของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มกดดันต่าง ๆ ซึ่งมีการจัดตั้งองค์กร ผู้นำและยุทธวิธีการเรียกร้องที่เป็นระบบมากขึ้น¹⁴

¹⁴ประธาน สุวรรณมงคล, "พฤติกรรมกลุ่มประท้วงในประเทศไทย," วารสารสังคมศาสตร์ 17 (เมษายน - มิถุนายน 2523) : 85 - 106.

การศึกษาพฤติกรรมการเมืองของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนครั้งนี้ ถือ
 ได้ว่าเป็นการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจกรณีหนึ่งของพฤติกรรมการเมือง ในหมู่ที่กลุ่ม
 ผลประโยชน์และกลุ่มกดดันมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น

จากขอบเขตของการศึกษาวิจัย ที่จำกัดเพียงการศึกษาในทวิงปี 2525 - 2529
 เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการทำความเข้าใจ แบบแผนตลอดจนยุทธวิธีในการแสวงหา
 อิทธิพลและอำนาจทางการเมืองของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน อีกทั้งความสัมพันธ์
 ระหว่างอิทธิพลและอำนาจทางการเมืองของกลุ่มคัดค้านส่งผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือ
 ไม่มากนักน้อย เพียงใด

สิ่งที่พบจากการศึกษา สามารถให้คำตอบได้ในระดับหนึ่ง อันเนื่องมาจากข้อ
 จำกัดหลาย ๆ ประการ ผู้วิจัยพบว่า เป้าหมายสำคัญของกลุ่มคัดค้านนั้นโดยส่วนใหญ่แล้ว
 คือ "การล้มเลิกโครงการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจน" อาจจะมีบางกลุ่มที่ยังมิได้เสนอถึงขั้น
 ให้ล้มเลิกโครงการ หากกำหนดทำที่เพียงให้รัฐบาลชะลอการตัดสินใจออกไปเพื่อศึกษาข้อมูล
 เพิ่มเติมก่อนการตัดสินใจและกลุ่มคัดค้านเหล่านี้ก็ได้มีแรงกดดันทุกวิถีทาง เพื่อโน้มน้าวและกดดัน
 ให้รัฐบาลดำเนินการตาม เป้าหมายที่กลุ่มคัดค้านตั้งไว้ กลุ่มเหล่านี้ในแง่หนึ่งแล้ว โดย
 สถานะของกลุ่ม เองน่าจะมีอิทธิพลและอำนาจทางการเมืองอันเกิดจากหน้าที่การงานหรือ
 สถานภาพทางสังคมของกลุ่มคัดค้านเอง ซึ่งบางคนเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการแขนงต่าง ๆ
 โดยเฉพาะทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือบางส่วน เป็นผู้บริหารระดับสูงในรัฐวิสาหกิจหรือหน่วย
 ราชการ และวิธีการต่อสู้ที่กลุ่มคัดค้านดำเนินการในลักษณะที่ประสานสอดคล้องและต่อเนื่อง
 กันไป เช่นคือการจัดนิทรรศการ การจัดอภิปราย การจัดนิทรรศการประกอบ การสัมมนา
 ทางวิชาการ การออกแถลงการณ์ การชุมนุมประท้วง การสำรวจประชามติ การผลิต
 บทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเข้าพบบุคคลสำคัญ หรือการยื่นข้อมูลของกลุ่ม
 คัดค้านแก่บุคคลสำคัญ การติดโปสเตอร์ การตั้งองค์กรระหว่างประเทศเข้ามาเป็นแรง
 กดดัน การทำพิธีทางไสยศาสตร์ การจัดพิธีอุปสมบทหมู่ การจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่
 ข้อเท็จจริง และการผลักดันให้สภาจังหวัดกาญจนบุรีมีมติคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน

โดยวิธีการข้างต้นผนวกกับทักษะหรือความสามารถในการที่จะสร้างความสนใจต่อ
 หนังสือพิมพ์ ทำให้หนังสือพิมพ์ให้ความสนใจ ติดตามนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับกลุ่มคัดค้าน

และข้อมูลข่าวสารที่ผลิตโดยกลุ่มศักค้ำน อันมีผลทำให้สาธารณะชนมีความรู้สึกร่วมกับกลุ่ม ศักค้ำน อีกทั้งข่าวสารที่ปรากฏเกี่ยวกับการศัดค้ำนการสร้างเขื่อนน้ำโจน ที่ปรากฏตาม หน้าหนังสือพิมพ์ ยังได้ลือผ่านไปถึง "บุคคลกลุ่มที่สาม" คือ ผู้มีอิทธิพลและอำนาจทาง การเมือง นอกเหนือจากการรับรู้ที่กลุ่มศัดค้ำนได้เข้าพบ หรือการยื่นเสนอข้อมูลโดยตรง สิ่งเหล่านี้เอง ได้แปรเปลี่ยนกลุ่มศัดค้ำนจาก "กลุ่มที่ไร้อำนาจ" ให้มี "พลังอำนาจ" ขึ้นมา และเมื่อประสานสอดคล้องกับสถานการณ์การเมือง อันเป็นสภาวะรายรอบของสังคมการเมือง ไทย จึงทำให้รัฐบาลต้องศัดลินใจชะลอการสร้างเขื่อนน้ำโจนออกไป ในท้วงมี 2525 - 2529

ประโยชน์ของการศึกษาริวิจัยครั้งนี้ ในด้านวิชาการรัฐศาสตร์ไทยนั้น มีอยู่ อย่างน้อย 3 ประการคือ

1. เราสามารถ เข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับรูปธรรมทางการเมือง อันเป็นกรณีที่เกิดขึ้นในช่วงระยะรอยต่อของระบอบอำมาตยาธิปไตย กับความเป็นประชาธิปไตย กรณี เขื่อนน้ำโจนสะท้อนให้เราเห็นว่า ได้เกิดการปรับตัวของระบอบการเมืองในมิติของระบบ ราชการ ซึ่งในแง่หนึ่งชี้ให้เห็นว่ากลไกในการจัดการปัญหาความขัดแย้งโดยวิถีทางราชการ แบบเดิมไม่ทำงานหรือเสื่อมคลายความสำคัญลงไป และในอีกแง่หนึ่งนั้น ความขัดแย้งใน ระบบราชการเอง เป็นเงื่อนไขที่เปิดโอกาสให้กลุ่ม เรียกร้องนอกระบบราชการสอดตัวเข้าไป ในกระบวนการกำหนดนโยบายได้
2. กรณีเขื่อนน้ำโจน ยังเป็นภาพสะท้อนให้เราเห็นวิธีการจัดการกับปัญหา ของผู้นำรัฐบาล ในระบอบการเมืองที่เป็นรอยต่อของอำมาตยาธิปไตยกับประชาธิปไตย ส่วนที่มีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยของระบอบนี้ คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมี ลิทธิเสรีภาพ หากแต่จำกัดสิทธิเสรีภาพไว้เฉพาะส่วนที่ยังไม่กระทบกระเทือน เสถียรภาพของ รัฐบาล กรณีเขื่อนน้ำโจนนั่นหากมองด้วยสายตาของผู้ที่ต้องการเสรีภาพ อาจเห็นว่า การชะลอ การศัดลินใจออกไปนั้น เป็นสิ่งที่ดี เพราะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นโดยเสรี มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย แต่หากมองด้วยสายตาของผู้ที่ต้องการประสิทธิภาพในการจัดการ กับปัญหาของระบบการเมืองแล้ว การชะลอนาน ๆ ก็เป็นข้อที่ถูกโจมตีได้ในแง่ที่ว่าทำให้ ไม่เกิดผลผลิตทางการเมืองอันแน่ชัด ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อความต้องการของส่วนรวมได้ (ในแง่การพัฒนาประเทศ) ซึ่งลักษณะของความครึ่ง ๆ กลาง ๆ เช่นนี้ ไม่สร้างความ พอใจให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย เป็นเสมือนกับการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อรักษา ระบอบ

การเมืองแบบครึ่งใบนี้ไว้เท่านั้นเอง

3. จากการศึกษาในครั้งนี เราสามารถเข้าใจได้มากขึ้น ว่า กลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มอิทธิพล ที่ร่วมในการคัดค้านมีการจัดตั้งองค์กรที่เข้มแข็ง มีการประสานงานที่กว้างขวาง ครอบคลุมทั้งองค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรในท้องถิ่น ตลอดจนมีการกำหนดยุทธวิธีในการต่อสู้ที่หลากหลาย ต่อเนื่อง สอดคล้องกับสถานการณ์ และแบบแผนการต่อสู้ นั้นมีลักษณะของความเป็น "สันติวิธี" (non-violent) (ยิ่งกว่าที่จะใช้กำลังรุนแรง ดังที่ปรากฏในกรณีการคัดค้านโรงงานแทนทาลัมที่จังหวัดภูเก็ต เมื่อปี 2529) และสิ่งที่เรา เข้าใจมากขึ้นสำหรับการต่อสู้ของกลุ่มคัดค้านก็คือการมีระบบ เหตุผลและข้อมูลทางวิชาการ เป็นทรัพยากรแห่งอำนาจที่สำคัญ และทรัพยากรแห่งอำนาจของกลุ่มคัดค้าน ได้ทรงอิทธิพลมากยิ่งขึ้น เมื่อประกอบกับการที่กลุ่มคัดค้านมีทักษะและความสามารถในการทำให้หนังสือพิมพ์ สื่อระบบ เหตุผลและข้อมูลวิชาการเหล่านี้ไปสู่มหาชน และบุคคลกลุ่มที่สาม

อย่างไรก็ตามแม้กลุ่มเหล่านี้จะมีความรู้เท่าทันในสถานการณ์การเมือง มีการใช้สถานการณ์ให้เกิดประโยชน์ มีความรู้ และมีข้อมูลเป็นจุดแข็งของตน มีทักษะและความสามารถในการใช้หนังสือพิมพ์ให้เอื้อต่อการต่อสู้ แต่จุดอ่อนของกลุ่มเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นการ เกาะรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ หรือบางกลุ่มมีการแทรกตัวของทหารเข้ามา เป็นต้น ก็มิได้ มีการจัดการใด ๆ เพื่อแก้ไขจุดอ่อนเหล่านี้

ซึ่งนอกเหนือจากผลประโยชน์ในทางวิชาการรัฐศาสตร์ไทยแล้วยังก่อผลในทางปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า การวิจัยครั้งนี้ สามารถเสนอทางเลือกสำหรับการสร้างสรรค์ หรือการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. เป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับกลุ่มและองค์กรประชาชนในการจะศึกษาแบบแผน การต่อสู้ของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนเหล่านี้ เพื่อเป็นแนวทางในการจะเข้าไป มีส่วนในการเรียกร้อง การสร้างอิทธิพลต่อการกำหนด / ศักลินิกนโยบายของรัฐบาล เพื่อให้รัฐบาลตอบสนองต่อข้อเรียกร้องในกรณีหรือประเด็นสาธารณะอื่น ๆ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ เป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่เหมาะสมในระบอบประชาธิปไตย

2. สำหรับภาครัฐบาลแล้ว ความเข้าใจต่อแบบแผนวิธีการของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนนั้น นับได้ว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากกรณีดังกล่าวนี้เป็น

ภาพสะท้อนการเรียกร้องของประชาชน ซึ่งรัฐบาลจะต้องหาแนวทางตอบสนองที่เหมาะสม การสร้างภาวะดุลยภาพระหว่างการเรียกร้องและการตอบสนอง ย่อมนำมาซึ่งเสถียรภาพของระบอบการปกครอง และเสถียรภาพนี้เป็นปัจจัยประการหนึ่งของการสร้างประชาธิปไตย

กล่าวสำหรับกรณีเขื่อนน้ำโจนนั้น ในขณะที่เขียนรายงานการวิจัย (2530) นี้ เหตุการณ์ดังกล่าวยังเป็นประเด็นสาธารณะที่ยังเคลื่อนไหวอยู่ กล่าวคือ ในภาครัฐบาล โดยคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ ได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 15/2530 เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2530 มีความเห็นว่าการนี้มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการเงิน และให้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณา และจัดทำข้อเสนอการก่อสร้างโครงการไฟฟ้าส่งน้ำแควใหญ่ตอนบน (เขื่อนน้ำโจน) และเสนอคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจเพื่อพิจารณาภายใน 90 วันนั้น ต่อมาพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 130/2530 ลงวันที่ 28 กันยายน 2530 แต่งตั้งกรรมการขึ้น 1 ชุด เพื่อดำเนินการตามมติดังกล่าว คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายองค์กร ตัวแทนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และกลุ่มคัดค้าน ได้รับการแต่งตั้งเข้าร่วม เป็นกรรมการด้วยทั้งนี้โดยมีพลเอกเทียนชัย สิริสัมพันธ์ รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน

ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคัดค้าน ก็ได้รวมตัวกันเพื่อดำเนินการคัดค้านอีกครั้ง ซึ่งการเริ่มดำเนินการคัดค้านในปี 2530 นี้ ตัวแทนของกลุ่มคัดค้านหลายคน มีความเห็นว่าการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน ในช่วงปี 2525 - 2529 นั้น กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม อาจจะค่อนข้างกระจัดกระจาย แต่การที่ได้ร่วมกันคัดค้านมาเป็นเวลายาวนานในปี 2530 นี้ ทำให้สามารถประสานงานและร่วมมือกันอย่างรวดเร็ว¹⁵ ซึ่งการร่วมมือในกรณีเขื่อนน้ำโจนจะนำไปสู่การประสานงาน การร่วมมือในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมกรณีอื่น ๆ ด้วย

¹⁵ สมภาษณ์วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ, เทรย์ฎีกโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ,

ดังนั้น ผู้วิจัยคงไม่สามารถจะละเอียดว่าสำคัญประการหนึ่งไปได้ นั่นคือ การคาดการณ์แนวโน้มของโครงการไฟฟ้าส่งน้ำแควใหญ่ตอนบน เชื่อน้ำใจว่า จะดำเนินไปในรูปแบบใด โดยอิงอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามาในเบื้องต้น

การคาดการณ์ในขั้นนี้ ผู้วิจัย มีความเห็นว่า การตัดสินใจของรัฐบาลนั้น อาจเป็นไปได้ทั้งการอนุมัติและไม่อนุมัติให้ดำเนินการโครงการเขื่อนน้ำใจ กล่าวคือ

กรณีแรก คือ การอนุมัติให้ก่อสร้างโครงการเขื่อนน้ำใจ นั้น อาจพิจารณาได้จากการแต่งตั้งคณะกรรมการตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 130/2530 ลงวันที่ 28 กันยายน 2530 นั้น ผู้นำของกลุ่มคัดค้านบางส่วนยอมรับว่า ในบรรดาผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาเป็นกรรมการในส่วนของกลุ่มคัดค้าน นั้น มีเพียง 5 คน และในจำนวนนั้นก็คาดว่าไม่สามารถจะทำหน้าที่แทนกลุ่มคัดค้านได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากปัญหาส่วนตัวอันเป็นข้อจำกัดบางประการ ประกอบกับ เมื่อพิจารณาจากอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ซึ่งรู้อย่างนี้คือ

- "(1) ศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของการก่อสร้างโครงการไฟฟ้าส่งน้ำแควใหญ่ตอนบน (เขื่อนน้ำใจ)
- (2) ศึกษาวิเคราะห์และพิจารณาเสนอแนวทางในการดำเนินงานและความเหมาะสมของการก่อสร้างโครงการไฟฟ้าส่งน้ำแควใหญ่ตอนบน
- (3) ศึกษาและพิจารณาเสนอแนวทางแก้ไขผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการก่อสร้างโครงการไฟฟ้าส่งน้ำแควใหญ่ตอนบน รวมทั้งพิจารณาเสนอแนวทางในการบริหารการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณโครงการฯ ให้เป็นประโยชน์สูงสุดต่อประเทศ"¹⁶

ซึ่งการกำหนดอำนาจหน้าที่ในลักษณะเช่นนี้ สะท้อนว่า รัฐบาลได้มอบให้คณะกรรมการพิจารณาหาแนวทางแก้ไขผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม มิใช่เป็นการมอบหน้าที่ให้พิจารณาว่า "ควรจะดำเนินโครงการหรือไม่" หากพิจารณาในแง่นี้จึงมีความเป็นไปได้ว่า เมื่อคณะกรรมการชุดนี้นำข้อเสนอสื่อต่อคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจภายใน 90 วัน คณะรัฐมนตรีจะมีมติอนุมัติให้ก่อสร้างโครงการเขื่อนน้ำใจ

¹⁶ สำนักนายกรัฐมนตรี "คำสั่งที่ 130/2530," 28 กันยายน 2530.

กรณีที่สอง คือ การตัดสินใจไม่อนุมัติให้ก่อสร้างโครงการเขื่อนน้ำโจน กรณีนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การคัดค้านของกลุ่มคัดค้านการสร้าง เขื่อนน้ำโจนจะยังคงดำเนินการอย่าง เข้มขันและต่อเนื่อง ไม่ผิดจากปี 2525 - 2526 และรูปแบบการคัดค้านจะขยายวงลงสู่ ระดับท้องถิ่น คือกาญจนบุรี อีกทั้งการประสานงานกับองค์กรอนุรักษ์ระหว่างประเทศเพื่อ เป็นแรงกดดันรัฐบาลอีกทางหนึ่ง รวมทั้งรูปแบบการคัดค้านที่พลิกแพลงมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มคัดค้านไม่เชื่อมั่นต่อคณะกรรมการ และบทบาทหน้าที่ ซึ่งกำหนดในลักษณะที่โน้มเอียง ต่อการอนุมัติให้สร้าง เขื่อนน้ำโจน การก่อกระแสคัดค้านในวงนอกต่อสาธารณชนจะยังคง ดำรงอยู่

กระแสการคัดค้านดังกล่าวนี้เอง จะเป็นตัวชี้ขาด โดยที่แม้ว่าคณะกรรมการชุด พลเอกเทียนชัย ลีริสัมพันธ์ จะเสนอแนะแนวทางการแก้ไขผลกระทบทุก ๆ ด้าน อันโน้มนำ สู่การตัดสินใจสร้าง เขื่อนน้ำโจน หากแต่โดยวิธีการในการบริหารของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่จะไม่ตัดสินใจในลักษณะที่ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาใหม่ทางการเมือง ซึ่งจะผนวกกับสถานการณ์ การเมืองอื่น ๆ อันเป็นสภาวะรายรอบสังคมการเมืองไทย เช่น ความขัดแย้งภายในพรรค ร่วมรัฐบาล ความขัดแย้งภายในกองทัพอันเนื่องมาจากสถานการณ์ร่วมเกล้า ที่อาจนำไปสู่ ความตึงเครียด กระทั่งกระทบกระเทือนเสถียรภาพรัฐบาลได้ ดังนั้นพิจารณาในแง่นี้ การตัดสินใจไม่อนุมัติ เขื่อนน้ำโจน จึงอาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน ซึ่งการตัดสินใจไม่อนุมัตินั้น อาจเป็นได้ทั้งในลักษณะที่มีได้แสดงออกอย่างชัดเจน หากแต่อาจปรากฏในลักษณะของการ ประวิงเวลาการตัดสินใจออกไปอย่างไม่มีกำหนด หรือการผลักดันโครงการอื่นเข้ามาแทนที่ โครงการ เขื่อนน้ำโจน

ข้อสังเกตสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ อาจแยกกล่าวได้เป็น 3 ประเด็นคือ

1. ต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่า เป็นการริเริ่มการศึกษา "การเมือง" ของกลุ่มอิทธิพลด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่ง "การเมือง" ดังกล่าว เกิดขึ้นจากการแสวงหาอิทธิพลและอำนาจ เพื่อให้ส่งผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลในการ กำหนดนโยบายการสร้าง เขื่อนน้ำโจน

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ ต้องประสบกับข้อจำกัดด้านปฏิบัติการ

ประการแรก คือ การแสวงหาข้อเท็จจริงในภาคเอกสารในส่วนหน่วยงานของรัฐบาลนั้น เอกสารหลายชิ้น ผู้วิจัยไม่ได้รับอนุญาตให้ค้นคว้าโดยเหตุผลว่าเป็นความลับของทางราชการ แต่ในขณะเดียวกัน เอกสารชิ้นดังกล่าวกลับตกอยู่ในมือของผู้สื่อข่าว ซึ่งผู้วิจัยได้รับการอนุเคราะห์ให้หยิบยืม สำเนาจากผู้สื่อข่าว เหล่านั้นมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ได้ ทางด้านของกลุ่มศึกษาค้นคว้า โดยทั่วไปแล้ว ลักษณะการทำงานของกลุ่มที่มาร่วมกิจกรรมการศึกษาค้นคว้า การสร้าง เชื้อนน้ำใจ มีลักษณะการทำงานในรูปของอาสาสมัคร ความต่อเนื่องของคนทำงานมีการหมุนเวียนตลอด ดังนั้นการจัดเก็บเอกสารต่าง ๆ จึงไม่มีใครจะเก็บพร้อมสมบูรณ์นัก หรือแม้หากเป็นองค์กรที่มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานประจำ ก็มิได้ให้ความสำคัญในการเก็บเอกสารของกลุ่ม/องค์กรเท่าใดนัก ดังนั้นเอกสารของกลุ่มศึกษาค้นคว้าเอง ผู้วิจัยก็ไม่สามารถแสวงหาได้อย่างครบถ้วน

อีกทั้งในส่วนของคุณสมบัติที่ได้จากเอกสารก็ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องสืบค้นเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ตัวบุคคล ซึ่งก็ยังมีปัญหาอยู่บ้างกล่าวคือ

ประการที่สอง การสัมภาษณ์ข้อมูลของบุคคลทั้งในกลุ่มศึกษาค้นคว้าและหน่วยงานของรัฐตลอดจนผู้มีอิทธิพลอำนาจทางการเมืองนั้น โดยรวม ๆ สำหรับกลุ่มศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่ง หากแต่ข้อมูลบางประการ กลุ่มศึกษาค้นคว้าเองก็ขออนุญาตที่จะไม่เปิดเผยด้วยเกรงว่าจะเป็นการกระทบกระเทือนการเคลื่อนไหวศึกษาค้นคว้าโครงการ เชื้อนน้ำใจ ซึ่งยังคงเป็นกรณีที่ไม่ยุติอีกทั้งมีข้อมูลบางประการที่ผู้วิจัยรับรู้หากไม่สามารถนำเสนอได้ทั้งหมดด้วยเป็นการหมิ่นเหม่ต่อข้อกฎหมาย อีกทั้งอาจเกิดปัญหาทางจริยธรรม และคุณธรรม

ในส่วนหน่วยงานของรัฐบาล ทั้งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้น ผู้บริหารระดับสูงของทั้งสองหน่วยไม่อนุญาตให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์แต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากขณะที่ผู้วิจัยติดต่อขอสัมภาษณ์นั้น (2530) ประเด็นปัญหาเรื่อง เชื้อนน้ำใจ ได้ถูกหรือที่ขึ้นมากิจการณาอีกครั้ง การผลักดันของหน่วยงานทั้งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังคงดำรงอยู่ในขณะที่กระแสน้ำใจศึกษาค้นคว้า การสร้าง เชื้อนน้ำใจของกลุ่มศึกษาค้นคว้าก็มีการเคลื่อนไหวปรากฏขึ้นอีกเช่นกัน กรณี เชื้อนน้ำใจกลายเป็นประเด็นปัญหายุ่งยาก

ทางการ เมืองอีกครั้ง ดังนั้นผู้บริหารระดับสูงของทั้งสองหน่วยงานเห็นว่ากาลเทศะไม่เหมาะแก่การให้สัมภาษณ์ จึงไม่ประสงค์จะให้สัมภาษณ์ในประเด็นปัญหานี้ ข้อมูลบางประการผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจากเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงาน โดยอาศัยพื้นฐานความสัมพันธ์ส่วนตัว ดังนั้นความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงขาดความสมบูรณ์

ทางด้านผู้มีอิทธิพลและอำนาจทางการเมือง อดีตรัฐมนตรีหลายท่าน ตลอดจนวุฒิสมาชิกบางท่าน ปฏิเสธที่จะอนุญาตให้ผู้วิจัยเรียนสัมภาษณ์ในกรณีนี้ โดยให้เหตุผลว่า "กรณีนี้ยังไม่ยุติและเป็น เรื่องการเมืองไม่ต้องการจะให้สัมภาษณ์"

เหล่านี้ เป็นข้อจำกัดที่ผู้วิจัยใคร่นำเสนอไว้ เพื่อผู้สนใจศึกษาต่อไปจะได้ตระหนักและเตรียมการหาแนวทางแก้ไข

2. ต่อรัฐบาล กรณีการสร้างเขื่อนน้ำโจนนั้น เป็นภาพสะท้อนการเมืองในระบบด้อยพัฒนาประการหนึ่ง อันชี้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง (ในข้อเท็จจริง) ของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสำคัญของรัฐบาลไม่ได้รับความสนใจแต่อย่างใด การกำหนดนโยบายโดยทั่วไปของประเทศไทย ยังเป็นการริเริ่มโดยสถาบันราชการ การศึกษาค้นคว้าการสร้างเขื่อนน้ำโจนอย่างต่อเนื่อง น่าจะได้รับการพิจารณาจากรัฐบาล (และรัฐสภา) ในอันที่จะสร้างช่องทางทางการเมือง เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม อันจะมีผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง

ในด้านหนึ่งนั้น หากสำรวจดูระเบียบกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนี้คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 มาตรา 6 ซึ่งระบุไว้ว่า

"ให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจเรียกให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจและบุคคลอื่น ส่งเอกสารการสำรวจผลกระทบกระเทือนต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและเอกสารหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องของโครงการ และแผนงานมาพิจารณาในการนี้อาจเรียกบุคคลที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงด้วย หากเห็นว่าโครงการและแผนงานใดอาจจะทำให้เกิดผลเสียหายร้ายแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้เสนอมาตรการแก้ไขต่อคณะรัฐมนตรี ต่อไป"

และมาตรา 14 ซึ่งระบุว่า

"คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติหรือสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติอาจเชิญบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาให้ข้อเท็จจริง คำอธิบายความเห็นหรือคำแนะนำทางวิชาการได้เมื่อเห็นสมควร และอาจขอความร่วมมือจากบุคคลใด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงหรือเพื่อสำรวจกิจกรรมใด ๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม"

นอกจากนั้น กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงานยังได้มีประกาศเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2524 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 17(1) และมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2521 กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการที่ต้องมีรายงานเกี่ยวกับการศึกษาและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมไว้ 10 ประเภทคือ เขื่อนเก็บกักน้ำ, หรืออ่างเก็บน้ำ, การชลประทาน, สนามบินพาณิชย์, โรงแรมหรือสถานที่พักตากอากาศที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ฝั่งทะเล ทะเลสาบหรือชายทะเล หรือที่อยู่ใกล้อยู่ในวนอุทยาน ซึ่งเป็นบริเวณที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม, ระบบทางพิเศษตามกฎหมายว่าด้วยทางพิเศษ, การทำเหมืองตามกฎหมายว่าด้วยแร่, นิคมอุตสาหกรรมตามกฎหมายว่าด้วยนิคมอุตสาหกรรม, ท่าเรือพาณิชย์, โรงไฟฟ้าพลังความร้อนและการอุตสาหกรรมอีก 8 ประเภท¹⁷

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาตรา 6 และมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 นั้น ในระดับหนึ่งนั้น นับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมให้ข้อมูลและความคิดเห็นในการกำหนดนโยบายหรือโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ แต่อย่างไรก็ตาม การจะเข้าร่วมนั้น จะต้องเกิดขึ้นจากการ "เชิญ" ของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติหรือสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติซึ่งไม่มีข้อกฎหมายบังคับว่า "ไม่เชิญ" จะมีความผิดแต่อย่างใด

¹⁷ ปรอดดูรายละเอียดประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน, "เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการที่ต้องมีรายงานเกี่ยวกับการศึกษาและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม," 14 กรกฎาคม 2524.

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากความเห็นของ ดร.สุรินทร์ เศรษฐมานิต ผู้อำนวยการด้าน
สิ่งแวดล้อม และกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งกล่าวว่า

"กฎหมายนี้ให้อำนาจไว้แล้ว แต่โดยประเพณีไม่ค่อยทำ เพราะ
ไม่เชื่อใจว่าประชาชนจะเสนอความเห็นได้ และในส่วนของประชาชน
ก็ไม่เชื่อใจว่าหน่วยงานของราชการจะทำได้ตามที่พูด เรายังไม่ค่อยให้
ความสำคัญในเรื่อง Public Participation ซึ่งหากใช้กฎหมาย
ข้อนี้แล้ว หน่วยงานนอกระบบราชการจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่าง
เต็มที่"¹⁸

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า รัฐจำเป็นต้องเพิ่มมาตรการทางกฎหมาย โดยการแก้ไข
หรือร่างกฎหมายใหม่ ในอันที่จะบังคับให้หน่วยงานเจ้าของโครงการหรือสำนักงาน
คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ให้ประกาศหรือแจ้งความโดยเปิดเผย สำหรับโครงการ
หรือนโยบายอันจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งนี้อาจจะผ่านสื่อสารมวลชนของรัฐ หรือ
กลไกอื่น ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อเท็จจริงของโครงการ และสามารถเข้าร่วมในการ
กำหนดนโยบายหรือโครงการนั้น ๆ ได้ ซึ่งหากหน่วยงานเจ้าของโครงการหรือสำนักงาน
คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติไม่ดำเนินการก็จะเป็นความผิดตามกฎหมาย เป็นต้น

ในประเด็นนี้ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ นักกฎหมายมหาชน ได้เคยเสนอ
เอาไว้ในเอกสารสรุปการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการพัฒนา เรื่อง "การปฏิรูปราชการเพื่อ
ประชาชน" ไว้ที่น่าสนใจเกี่ยวกับกลไก หรือกระบวนการควบคุมการใช้ดุลยพินิจของ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งในด้านกลไกก่อนการตัดสินใจ และกลไกควบคุมดุลยพินิจหลังการ
ตัดสินใจ เป็นเรื่องที่รัฐจะต้องทบทวนแก้ไขปรับปรุงโดยด่วนเพื่อการ "ปฏิรูป" อันจะนำมา
ซึ่งเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชน อันจะเป็น

¹⁸สัมภาษณ์ ดร.สุรินทร์ เศรษฐมานิต รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 5 ตุลาคม 2530.

การสร้างดุลยภาพระหว่างสิทธิเสรีภาพของประชาชนและผลประโยชน์สาธารณะอันเป็นประโยชน์ร่วมของสังคมได้ดีที่สุด¹⁹ ทั่วโลกควบคุมก่อนการตัดสินใจที่ดร.บวรศักดิ์ เสนอไว้ และสอดคล้องกับผู้วิจัยกล่าวไว้ข้างต้น คือการบังคับให้ต้องปรึกษาหารือ (compulsory consultation) การรับฟังทุกฝ่ายโดยเปิดเผย (public hearing) การไต่สวนสาธารณะ (public enquire) และทั่วโลกควบคุมดุลยพินิจหลังการตัดสินใจ เช่น ระบบพิจารณาการร้องทุกข์ที่เปิดเผย (open) เป็นธรรม (fair) และเป็นกลาง (impartial) เป็นต้น นอกจากนี้ข้อเสนอนี้ในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ William W. Boyer เสนอไว้ ก็เป็นข้อเสนอที่รัฐควรพิจารณาเช่นกัน (โปรดดูบทที่ 2)

3. ต่อกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กล่าวสำหรับกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมคัดค้านของกลุ่มคัดค้านต่อกรณีปัญหาเขื่อนน้ำโจนอย่างต่อเนื่อง และหลากหลายรูปแบบวิธีการ ระหว่างปี 2525 - 2529 นั้น มิได้ก่อประโยชน์เฉพาะในแง่การโน้มน้าวให้มหาชนสนใจและสนับสนุนการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนเท่านั้น แต่ในอีกแง่หนึ่งนั้น ได้ช่วยให้การเรียนรู้แก่สาธารณชนในปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกในด้านความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้แผ่ขยายไปในวงกว้างอีกด้วย ดังกรณีของปัญหาโครงการขนาดใหญ่หลายโครงการที่กระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งประชาชนมิได้ปล่อยให้ดำเนินการโดยง่าย ได้มีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์และคัดค้านในหลายโครงการภายหลังกรณีเขื่อนน้ำโจน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นเช่นเดียวกับ ดร.สุรินทร์ เศรษฐมานิต ผู้อำนวยการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งกล่าวว่า "บรรดากลุ่มอนุรักษ์นั้นหากจะเป็นองค์กรที่ได้รับความเชื่อถือจากสาธารณชน นั้น จะต้องมิใช่ลักษณะที่เป็น Public มีธรรมนุญที่ชัดเจน มีที่มาของการเกิดรายได้มากกว่าที่จะเป็น Judged Group โดยคน ๆ เดียว"

¹⁹ ดร.บวรศักดิ์ สุวรรณไฉ, "การปฏิบัติราชการเพื่อประชาชน," เอกสารสรุปการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการพัฒนา, โครงการศึกษานโยบายสาธารณะ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

การเปิดเผยของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น น่าจะเป็นทางออกหนึ่งในการขยาย การเติบโตขององค์กรได้ อีกทั้งสามารถจะขยายการมีส่วนร่วมของผู้สนใจกิจกรรมของกลุ่ม ให้สามารถเข้ามาสนับสนุนได้ นอกจากนี้ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเอง จำเป็นต้องพัฒนา ศักยภาพของกลุ่ม เพื่อให้มีขีดความสามารถเพียงพอแก่การที่จะเสนอข้อมูลหรือ เหตุผลที่น่า เชื่อถือทางด้านสิ่งแวดล้อมได้

แต่เงื่อนไขอันอาจจะ เป็นข้อจำกัดสำหรับการเปิดเผยตัวเองของกลุ่มอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ก็คือ ทศนคติที่คับแคบของหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานทางด้าน ความมั่นคง ซึ่งจำเป็นต้องมีความเข้าใจต่อกิจกรรมของกลุ่มเหล่านี้ และเปิดกว้างให้กลุ่ม สามารถดำเนินกิจกรรมได้ โดยปราศจากการขัดขวาง หรือกั้นกั้น ครอบงำที่กิจกรรม ของกลุ่มยังอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่ามีได้เป็นเพียงภาพเดียว หรือข้อยุติสุดท้าย สำหรับความพยายามในการศึกษาทำความเข้าใจการเมืองเรื่องการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการเขื่อนน้ำโจนเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาข้อคิดเห็น ข้ออภิปรายต่าง ๆ เป็นเพียงกรอบหนึ่งกรอบแนวทางการศึกษาที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นในฐานะ นักเรียนรัฐศาสตร์ที่ติดตามโครงการ เขื่อนน้ำโจนซึ่ง เป็นกรณีที่สัมพันธ์กับศาสตร์หลายสาขา ดังนั้นการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม และ/หรือประกอบกับการสร้างกรอบแนวคิดทางทฤษฎี ใหม่ขึ้นมาศึกษาใหม่ อาจจะนำมาทั้งการยืนยันข้อสรุปที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ก็ได้ และ/หรือ อาจจะนำมาซึ่งความเห็นต่างจากงานวิจัยครั้งนี้ได้เช่นกัน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นลักษณะใดลักษณะ หนึ่ง ล้วนแต่ก่อประโยชน์ในการสร้างเสริมและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการเมืองเรื่องการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวิชาการรัฐศาสตร์ไทยทั้งสิ้น.

สืบเนื่องจากบทสรุป (postscript)

จากบทที่ 7 ซึ่งเป็นบทสรุปของการศึกษานั้น หัวข้อหนึ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ นั่นคือการคาดการณ์แนวโน้มของกรณีปัญหาโครงการเขื่อนน้ำโจน ซึ่งได้เสนอไว้เป็น 2 แนวทางคือ ทั้งความเป็นไปได้ที่จะ "มีการอนุมัติ" และ "ไม่มีการอนุมัติ" ทั้งนี้ การเกิดขึ้นแนวทางใดแนวทางหนึ่งนั้นจะมีที่มาจากเงื่อนไขประการใด การคาดการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยได้เขียนขึ้นประมาณเดือนธันวาคม 2530 ภายหลังจากแต่งตั้งคณะกรรมการชุด พลเอกเทียนชัย ลีริสัมพันธ์ ไม่นานนัก ซึ่งภาพของแนวโน้มการตัดสินใจในกรณีปัญหานี้ ยังไม่ก่อรูปร่างชัดเจน ดังนั้นการอภิปรายในบทสืบเนื่องจากบทสรุป (postscript) นี้ ผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะเน้นย้ำความชัดเจนของบทสรุปอีกครั้งหนึ่งว่า การคาดการณ์แนวโน้มของผู้วิจัยนั้นมีความถูกต้องมากน้อยเพียงใด กล่าวคือ

หลังจากที่คณะกรรมการชุดพลเอกเทียนชัย ได้ดำเนินการศึกษา "ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนน้ำโจน" ไประยะหนึ่ง ภายใต้อำนวยการคัดค้านของกลุ่มคัดค้านที่โจมตี คณะกรรมการชุดนี้ ใน 3 ประเด็นสำคัญคือ

1. รัฐบาลควรมอบภารกิจใหม่ให้แก่คณะกรรมการ คือ แทนที่จะให้พิจารณาในเรื่องผลกระทบของการสร้างเขื่อน ควรเป็นการพิจารณาว่า "ควรจะสร้างหรือไม่สร้าง" เขื่อนน้ำโจน
2. การแต่งตั้งคณะกรรมการชุดนี้ มีตัวแทนของฝ่ายคัดค้านอยู่เพียง 5 คน เท่านั้น ที่เหลือออกนั้นเป็นบุคคลที่สนับสนุนโครงการ
3. ประธานคณะกรรมการ คือ พลเอกเทียนชัย ลีริสัมพันธ์ เป็นบุคคลที่ไม่เหมาะสมในการทำหน้าที่ประธานคณะกรรมการ เนื่องจากไม่วางตัวเป็นกลาง

ในที่สุดคณะกรรมการชุดนี้ ก็ได้ประชุมครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2531 และได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการพิจารณากรณีปัญหาโครงการเขื่อนน้ำโจน ดังนี้

1. ยังขาดข้อมูลที่สำคัญและ เชื่อถือได้ในการตัดสินใจ
2. ในส่วนประโยชน์ที่จะได้รับจากการลงทุน เชื่อว่ามีข้อมูลเพียงพอในการ

ตัดสินใจไปในทางเห็นด้วยกับโครงการ แต่ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมยังไม่สามารถคิดออกมาเป็นตัวเลขได้อย่างชัดเจน

3. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านป่าไม้เห็นว่าข้อมูลไม่เพียงพอในเรื่องนิเวศวิทยา
4. ประชาชนที่ได้รับผลกระทบที่แท้จริงควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องนี้
5. กรณีที่มีการระงับโครงการควรจะมีมาตรการสำหรับทุกฝ่ายในการที่จะเข้มงวดไม่ให้มีการเข้าไปตัดไม้หรือรบกวนสัตว์ป่าในบริเวณดังกล่าว และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ (กฟผ.) และต้องหาวิธีผลิตไฟฟ้าด้วยวิธีอื่น และเร่งหาทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตไฟฟ้ามาใช้ให้ทันกับความต้องการของประชาชน¹

นอกจากนั้นพลเอกเทียนชัย ลีริสัมพันธ์ ยังได้แถลงข่าวเพิ่มเติมอีกว่า "คณะกรรมการยังเห็นควรว่าน่าจะระงับโครงการนี้ไว้ก่อน และควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน ข้อใดที่ยอมรับได้ควรจะประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบเป็นระยะ ๆ"²

จากข้อเสนอมให้ระงับโครงการของคณะกรรมการชุดนี้ ก็คือการตัดสินใจชะลอออกไปอีกครั้งนั่นเอง ซึ่งแสดงว่าข้อเสนอดังกล่าวนี้แม้จะเป็นท่าทีของระดับคณะกรรมการยังมีใช้เป็นการชี้ขาดในระดับคณะรัฐมนตรี หากแต่เป็นไปได้สูงมากกว่า คณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี จะไม่ตัดสินใจอย่างสวนทางกับข้อเสนอของคณะกรรมการ เพราะจะเป็นการเผชิญหน้ากับกลุ่มคัดค้านโดยตรง ซึ่งในความเห็นของผู้วิจัยแล้วคิดว่า นั่นมิใช่วิธีการของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

หากเราพิจารณาถึง เหตุการณ์ภายหลังที่คณะรัฐมนตรี มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการชุดพลเอกเทียนชัย ลีริสัมพันธ์ ขึ้นมานั้น การคัดค้านของกลุ่มคัดค้านยังคงดำรงความต่อเนื่อง ไม่ผิดจากการคัดค้านในช่วงปลายปี 2525 ถึงต้นปี 2526 อีกทั้งการคัดค้านยังแพร่ขยายสู่ระดับท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี การจัดกิจกรรมคัดค้าน ในจังหวัดกาญจนบุรี เกิดขึ้นบ่อยครั้งยิ่งกว่าในช่วงปี 2525 - 2526 นอกจากนั้นองค์กรอนุรักษ์ระหว่างประเทศ

¹ มติชน (19 มีนาคม 2531) : 16.

² เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ยังเข้ามาหนุนช่วยในการต่อสู้คัดค้านมากขึ้น ประกอบกับสถานการณ์ทั่วไปทางการเมืองของประเทศไทยมีลักษณะที่อาจส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ภาพของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์การสู้รบระหว่างไทยกับลาวในข้อพิพาทดินแดนบ้านร่มเกล้า ซึ่งบรรดาสื่อมวลชนตั้งข้อสังเกตว่า ไทยสูญเสียเกียรติภูมิเป็นอย่างยิ่ง อันเนื่องจากการพ่ายแพ้ทั้งทางการเมืองและการทหารต่อลาว อีกทั้งกรณีดังกล่าวได้ปรากฏภาพที่สื่อเข้าถึงความไม่ประสานกันระหว่างกระทรวงการต่างประเทศกับฝ่ายทหาร ตลอดจนลักษณะความแตกแยกในกองทัพอากาศ นอกจากนั้นกรณีพิพาทเอกซวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก ได้เคยแถลงว่าจะลาออกจากตำแหน่ง ผบ.ทบ. เมื่อดำรงตำแหน่งครบ 2 ปี ซึ่งจะครบกำหนดในปี 2531 นี้ ก็เป็นอีกกรณีปัญหาหนึ่งที่รัฐบาลจะต้องพิจารณาถึงผลอันจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนถ่ายอำนาจภายในกองทัพบก ซึ่งเป็นฐานสนับสนุนสำคัญของรัฐบาลพลเอกเปรมฯ

โดยองค์ประกอบของปัจจัยด้านกระแสการคัดค้านที่พุ่งขึ้นสูง ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองที่อยู่ในสภาพอ่อนไหวต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ผู้วิจัยเห็นว่าคือปัจจัยสำคัญของการชะลอการตัดสินใจในเรื่องนี้ออกไปอีก ซึ่งการชะลอนี้ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการไม่ตัดสินใจนั่นเอง การชะลอการตัดสินใจโดยข้ออ้างเดิมที่ว่า "ยังขาดข้อมูลที่สำคัญ เชื่อถือได้ และเพียงพอต่อการตัดสินใจนั้น" เป็นเพียงการแสวงหาเหตุผลเพื่อสนับสนุนการชะลอเท่านั้น และถึงแม้ว่าข้อเสนอให้ระงับโครงการนี้จะเป็นของคณะกรรมการมิได้เป็นของคณะรัฐมนตรี แต่คณะรัฐมนตรีก็คงจะเห็นด้วยกับคณะกรรมการในที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากวิธีการชดเชยการแก้ปัญหาของพลเอกเปรมฯ นั้น ยังจะไม่ตัดสินใจในเรื่องใดที่อาจก่อให้เกิดกรณีปัญหายุ่งยากทางการเมืองตามมา ผู้วิจัยเห็นว่าคณะกรรมการชุดพลเอกเทียนชัยนั้น เป็นเครื่องมือที่รัฐบาลของพลเอกเปรมฯ สร้างขึ้นมา เพื่อหาความชอบธรรมในการตัดสินใจ และคณะกรรมการชุดนี้ก็เป็นเครื่องมือรองรับการไม่ตัดสินใจในรูปของการชะลอการตัดสินใจของรัฐบาลด้วยเช่นกัน

ดังนั้น แม้ว่าการศึกษาของผู้วิจัยจะกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะทวิงปี 2525-2529 หากแต่ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาของผู้วิจัยนั้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสำหรับกรณีปัญหาเขื่อนน้ำโจนในทวิงเวลาหลังจากนั้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพที่ปรากฏขึ้นขณะเขียน (เมษายน 2531) บทสืบเนื่องจากบทสรุป (postscript) ที่ปรากฏว่า คณะทำงานชุดพลเอกเทียนชัย สิริสัมพันธ์ ได้เสนอให้ระงับโครงการไว้ก่อน โดยเหตุผลหนึ่งก็คือ "ข้อมูล

ไม่เพียงพอ และเชื่อถือได้" ในการตัดสินใจนั้น ก็คือ เหตุผล เดิมที่เคยเกิดขึ้น เมื่อปี 2525 นอกจากนั้นแล้วปัจจัยสำคัญของการชะลอการตัดสินใจในปี 2531 นี้ คือ ปัจจัยด้านกระแสการคัดค้านของกลุ่มคัดค้านที่ผนวกเข้ากับสถานการณ์ทางการเมืองที่อยู่ในสภาพที่อ่อนไหวต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ก็เป็นปัจจัยเดิมที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วในการศึกษาข้างต้น ดังนั้น การศึกษาบทบาทของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนที่มีต่อกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาล ภายหลังจากปี 2529 จึงแทบจะไม่ต้องศึกษาแต่อย่างใด เพราะข้อสรุปในกรณีเขื่อนน้ำโจนยังคงเดิม ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง

ประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยใครจะนำเสนอไว้อีกครั้ง ๗ ที่นี้ คือ บทบาทของกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน ซึ่งการที่กลุ่มคัดค้านได้ดำเนินการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2525 จนกระทั่งถึงปี 2531 นี้ อาจกล่าวได้ว่ากรณีปัญหาเขื่อนน้ำโจนนั้น เป็นกรณีทางด้านนิเวศวิทยาของไทยที่มีกระแสการคัดค้านต่อเนื่องยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ของไทย กรณีเขื่อนน้ำโจนนอกจากจะเป็นการให้การศึกษาในด้านจิตสำนึกความรักต่อธรรมชาติแก่ประชาชนแล้ว ยังเป็นกรณีที่ทำให้บทบาทการต่อสู้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของไทยเป็นที่รู้จักกันในต่างประเทศอีกด้วย

ผลที่สืบเนื่องจากกรณีเขื่อนน้ำโจนสำหรับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปที่จะปรากฏขึ้น คือ

1. การแพร่ขยายความคิดในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ลงสู่ท้องถิ่นจะปรากฏมากขึ้นในเมืองหลัก ๆ ของประเทศที่มีกรณีอันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ประสบการณ์จากกรณีเขื่อนน้ำโจน จะเป็นตัวอย่างในกรณีอื่น ๆ
2. องค์กรอนุรักษ์ระหว่างประเทศจะถูกดึงเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น ในกรณีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

และกล่าวเฉพาะกลุ่มคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนเอง ภายหลังจากที่คณะกรรมการชุดพลเอกเทียนชัย ลีริสัมพันธ์ เสนอให้ระงับโครงการ และเสนอให้ศึกษา

เพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนนั้น จะยังไม่สร้างความพึงพอใจให้กับกลุ่มคัดค้าน
เท่าใดนัก เพราะความต้องการของกลุ่มคัดค้านนั้น ต้องการให้ชี้ขาดลงไปเลยว่าให้
"ยกเลิก" โครงการนี้ไปเลย ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนไหวภายหลังวันที่ 18 มีนาคม
2531 เพื่อให้รัฐบาล "ยกเลิก" โครงการ แต่อย่างไรก็ตามในความเห็นของผู้วิจัยนั้น
เห็นว่า กระแสการคัดค้านหลังจากนี้จะไม่มีลักษณะต่อเนื่องและหนักแน่นเท่าใดนัก ด้วย
กลุ่มคัดค้านบางกลุ่ม เห็นว่าเป็นชัยชนะที่เพียงพอแล้ว และในส่วนของรัฐบาลนั้น คงจะไม่มี
ทำที่อื่นใดนอกเหนือไปกว่านี้ เพราะ "การระงับโครงการ" โดยเนื้อแท้แล้วก็คือการ
"ยกเลิก" โครงการนั่นเอง เพียงแต่ว่าการสรุปข้อเสนอในชั้นของการ "ระงับ" นั้น
เพื่อมิให้ฝ่ายผู้สนับสนุนต้องรู้สึกว่าคุณ "พ่ายแพ้" เท่านั้นเอง.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย